

О. КОНИСЬКИЙ – ЗАСНОВНИК ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

У статті досліджується роль Олександра Яковича Кониського у заснуванні шевченкознавства як окремої галузі наукових досліджень про Тараса Григоровича Шевченка. Значна увага приділяється написанню О.Кониським першої ґрунтовної біографії Т.Г.Шевченка: Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя: У 2 т. – Львів: видавництво Наукового товариства імені Шевченка, 1898-1901.

Ключові слова: Олександр Кониський, Тарас Шевченко, шевченкознавство, біографія, письменник, художник, монографія.

Самого себе О. Кониський вважав у першу чергу громадським діячем, потім уже поетом, письменником, публіцистом, навіть світським релігійним діячем, тільки не вченим, хоча останні десять років свого життя він в основному присвятив науковій роботі¹. За цей час О.Кониський написав першу біографію Т.Шевченка², фактично ставши засновником шевченкознавства³ та на довгі роки визначивши рамки, в яких розвивалася ця галузь науки. Незважаючи на те, що на початок роботи Олександра Яковича над біографією поета вже існували праці на визначену тему, саме йому випала доля повідати про життя і творчість українського генія на такому рівні, щоб він став основою окремого наукового напрямку⁴. Шевченкознавчій праці О.Кониського спеціальну увагу приділяли лише два дослідники – В.Смілянська⁵ і М.Антонович⁶.

Усе ж таки, що стало поштовхом до написання О. Кониським біографії Т.Шевченка? Відповідь ми знаходимо у передмові вже згадуваної монографії: „Життя Т.Г.Шевченка завжди інтересувало мене до високого ступеня, а проте, до р. 1891 не приходило мені ніколи на думку взятися до написання його життєпису”⁷, „Спо-нукало мене до праці... от що: коли р. 1891 стало знати, що справу реорганізації Товариства імені Шевченка на Товариство наукове можна уважати доведеною до здійснення, я бажав, щоб першим виданням зреформованого Товариства було можливо повна, докладна життєпись патрона Товариства, написана рідною його мовою”⁸.

Знаючи про зацікавленість окремих вчених життям поета, О.Кониський звернувся до них з проханням написати його біографію. Серед них був і М.Чалий – автор праці „Тарас Шевченко, его жизнь и произведения”⁹, зважаючи на те, що ця праця російськомовна, О.Кониський вже отримав був дозвіл на переклад, але неможливість виконати умови перекладу змусили його, за порадою В.Вовка-Карачевського, взятися до написання власної біографічної праці про Т.Шевченка. До того ж Олександра Яковича не задовольнив поданий М.Чалим рукопис до „Записок”. З приводу цього О.Кониський писав у листі до О.Барвінського від 13-25 квітня 1892 р., що дослідження написане „вельми сухо, мляво, протокольно і без критики фактів”¹⁰. Зважаючи на такий стан речей, О.Кониський сам „написав і перечитав близьким своїм товаришам свій нарис „Дитинний вік Шевченка” і, подавши його до „Записок”, став на тому, щоб збирати життєписний матеріал та, переглядаючи його критично, написати нариси про ціле життя генія нашого сло-

© Мисюра Олександр Олександрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, політології і соціології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

ва”¹¹. У даному випадку критичний аналіз став одним з основних постулатів, яким керувався О.Кониський при написанні даного дослідження.

З того часу і розпочалася велика і кропітка робота по упорядкуванню систематичного огляду вже відомого і розкиданого „в часописах двох держав”¹² життєписного матеріалу про Кобзаря. Найбільше таких шевченкознавчих розвідок і публікацій містив на той час журнал „Киевская старина”, в якому щороку лютневі номери присвячувалися Т.Шевченкові. У 1882 – 1897 рр. журнал опублікував чимало важливих матеріалів, серед них були автобіографія поета, його російськомовні твори, листи Шевченка та листи до нього, спогади сучасників, розвідки М.Новицького, М.Стороженка, О.Левицького, М.Чалого та інших¹³.

З огляду на доступні джерела Олександр Якович взявся до праці. Матеріали треба було відібрати, перевірити і піддати критичному аналізу. Про це він пізніше писав: „Я тієї думки одначе, що помилка не гріх і не вада. Збирати і перевіряти факти до біографії Шевченка і до хронології творів його, діло громадське; а всяке громадське діло найліпше справляти силами спільними і помилку зроблену одним, легко подолати другому”¹⁴. Тобто стає зрозумілим, що його хвилювали не критика попередників і вказівки на їхні помилки як дослідників, а правдивість і достовірність фактів, які він опрацьовував.

Крім основного спонування до дослідження – написання „життєпису патрона Товариства”, існувала й чисто суб’єктивна причина звернення О.Кониського до такої теми – його глибока повага до особи Т.Г.Шевченка. Життя Тараса Григоровича було для О.Кониського зразком самовідданого служіння народові. „Шевченкові спонування, – писав О.Кониський, – завжди були чистими, високо благородними, він ніколи не відвертався від темноти і злидарства, а навпаки, завжди любив народ, завжди тужив і страждав був з народом, з його тугою і його стражданнями, Шевченко а, в цьому його заслуга віковична, і нас, людей інтелігентних, повернув до народа і примусив полюбити народ незрадливо”¹⁵, в чому, без сумніву, неважко переконатися з огляду на його життєвий шлях.

Численні цитати з „Кобзаря” по всій „Хроніці” свідчать про прекрасне знання автором поезії Т.Шевченка, з якою Олександр Якович познайомився ще в дитинстві. „...у Кониського був переписаний весь „Кобзар”. Випадково вони (учні школи, яку відвідував О.Кониський. – **О.М.**) довідались, що це – речі заборонені. Воронець, товариш Олександра, переписав у нього „Тарасову Ніч” і став читати дома вголос. Надбїг з сусідства учитель, що чув з-за стіни, відібрав „Тарасову Ніч” і став страхати школяра, що за це можна й самому опинитися там, де тепер Шевченко...”¹⁶. Про інші факти писав сам О.Кониський: „Не буде звичайним сказати, що по Україні, під час страждання Шевченка в киргизькому степу, було вельми багацько по селах зшитків, де без імені автора, були пописувані його твори. Були вони і в моїх родичів і в Козелецькому, і в Пирятинському, і в Полтавському повітах; бачив я їх і в Чернігові, і в Борзні. Поема „Княжна” була переписана у мого діда, Феоктиста Ротмістрова в Чернігові, і я року 1848 знав її добре, і читав з голови, не відаючи, хто її автор”¹⁷.

Місія, яку взяв на себе О.Кониський по дослідженню життя і творчості Т.Г.Шевченка, вимагала від нього величезної наполегливості і працездатності. „Впродовж майже п’яти літ я не жалів ні часу, ні праці, ні коштів на збирання матеріалу і на неминуче потрібні поїздки по кілька разів на села¹⁸, де перебував Шевченко під час важніших моментів свого віку до заслання”¹⁹, – так описував свою працю сам Олександр Якович. До речі, під час цих доволі частих, як для його віку і можливостей, поїздок робив він також попутні етнографічні дослідження описового характеру тієї місцевості, де доводилося бувати²⁰. На сторінках періодики того часу подібні його матеріали можна було зустріти досить часто, але зрозуміло, що основні напрямки творчості автора були спрямовані лише в єдиному руслі – життя і діяльності Т.Г.Шевченка.

Олександр Якович ретельно опрацьовував усі опубліковані і доступні йому матеріали. У „Реєстрі головніших джерел”, що доданий до другого тому „Хроні-

ки”, вказано найвідоміші тоді варіанти біографії поета, опубліковані майже в близько трьох десятках різних видань, а також опрацьовані церковні книги сіл, де проживали родичі Тараса Григоровича, листи про нього більше як двох десятків авторів тощо. Крім того, тут можна знайти посилання на усні повідомлення, які він отримував від опитуваних людей під час збирання власної частки матеріалу²¹. Все це свідчить про неабиякий піднятий і опрацьований пласт інформації, що досліджувалася упродовж тривалого часу. В Інституті літератури імені Т.Шевченка НАН України у відділі рукописів зберігається більше сотні листів до Олександра Кониського про Т.Г.Шевченка, які датовані 1892 – 1898 рр., що надходили з різних куточків Австро-Угорської і Російської імперій. У більшості з них автори повідомляли Олександра Яковича про життєвий шлях та особливості творчості Т.Г.Шевченка.

Один з дослідників біографії Т.Г.Шевченка, професор С.-Петербурзького університету М.Стороженко, у листі до О.Кониського в грудні 1893 р. писав, що й сам мав наміри свого часу написати біографію Т.Г.Шевченка для видання серії біографій відомих діячів, яку задумав М.Ковалевський, і має вже назбирані матеріали, але у зв'язку з тим, що задум Ковалевського не був втілений у життя і видання не побачило світ, М.Стороженко надіслав Олександрю Яковичу листа, в якому закликав: „Ради всього святого, не кидайте почату справу, а коли дійдете до заслання (мається на увазі перебування Т.Шевченка у засланні. – **О.М.**), то я Вам у великій пригоді стану! Бо в мене є немало такого, що ніхто не знає”²². Чи варто говорити про те, що задум О.Кониського всіяко підтримувався науковими і культурними діячами, що ця праця сприймалася як найбільш необхідна і важлива для всебічного розвитку вітчизняної культури. Тому подібні відгуки були не поодинокими, а збирання матеріалів у повному розумінні слова стало колективною і суспільною справою.

Серед активних помічників заслуговує на увагу академік А.Кримський, який на прохання Олександра Яковича переглядав шевченківські автографи в Рум'янцевському музеї у Москві²³. Цінні відомості про художню творчість Тараса Григоровича передав Л.Жемчужников²⁴. Матеріалами про перебування поета в Качанівці (родовому маєтку Галаганів. – **О.М.**) поділився Я.Плацендар. Допомогали збирати матеріали також А.Кухаренко, В.Рєпнін, І.Єфимовський-Мировецький, Б.Суханов-Подколзін, П.Юдін, П.Куліш, М.Стороженко, Л.Лопатинський, М.Вороний, В.Гнилосиров та інші²⁵. Свої спогади про Т.Шевченка надсилали А.Ускова, К.Юнге, Петро і Прокіп Шевченки, К.Болсуновський, А.Костомарова та інші.

Отримані матеріали були опрацьовані, значно розширені та узагальнені О.Кониським. Серед різноманітних письмових та усних джерел автором передовсім використовувалися періодична преса, документи громадських і релігійних об'єднань, джерела особового походження, актови, діловодні і судово-слідчі документи, антропологічні та топонімічні джерела. Надіслані матеріали вимагали глибокого аналізу, тому, характеризуючи їх, О.Кониський керувався основними критеріями дослідження одночасно: вік свідка подій на той час і скільки років минуло відтоді, як вони були записані, та у яких взаєминах перебували адресати з Т.Шевченком, але поряд зі всією прискіпливістю до фактів у тексті можна помітити і власну інтуїцію Олександра Яковича: „я певен”, „я беру яко певну таку звістку” і т. д.²⁶.

Завдяки такій колосальній роботі вдалося виправити багато хибних тверджень дослідників. Було проведене нове опрацювання відомих джерел, досліджені й орфографічні особливості написання листів, що підводили дослідника до висновку про настрій та душевний стан поета²⁷. Мистецькі твори були теж своєрідно використані і піддані аналізу – вони характеризували оточення поета і несли також змістовну та хронологічну інформацію²⁸.

Результатом багатолітнього дослідження, котре він закінчив на початку серпня 1896 року²⁹, стало написання ряду нарисів, які він друкував окремими частинами до 1897 р. на сторінках „Зорі” та „Записок НТШ”, починаючи з першого їх тому³⁰.

За життя Олександра Яковича було опубліковано десять таких розвідок (по XXXIII том. – **О.М.**), одинадцята вийшла вже після його смерті в інших періодичних виданнях та окремих брошурах³¹. Усі вони були доопрацьовані для окремого видання, що й побачило світ під назвою „Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя” (Т.І – 1898; Т.ІІ – 1901 р., що вийшов теж по смерті автора). У Росії було видано скорочений переклад під назвою „Жизнь украинского поэта Т.Гр.Шевченка”³²; а також російською мовою популярна біографія поета, надрукована у випусках за листопад – грудень в „Журнале для всех”³³ та за серпень – вересень – в „Днепровской Молве”³⁴, призначеній для широкої публіки. Неопублікованою залишилася довідкова монографія російською мовою під назвою „Биография Т.Г.Шевченка”³⁵.

До п'яти перших біографічних нарисів про Т.Шевченка О.Кониський отримав докладні рецензії Ф.Колесси, у яких критик відзначав великі досягнення біографа у висвітленні багатьох доти маловідомих моментів життя поета. Користуючись зауваженнями рецензента, Олександр Якович доповнив свою роботу рядом фактів, які обминав раніше. Сюди ввійшли стосунки поета з І.Сошенком та Л.Демським, перебування в Кирилівці у священника Г.Кошиця та ін. Він звернув увагу на декілька зовсім пропущених або ж частково використаних джерел, позбувся повторів, уточнив датування ряду подій, виключив окремі теми, що не стосувалися даної проблематики³⁶.

Ф. Колеса розповідав, що „О.Кониський перший поспробував звести докупи увесь обширний вже нині і розкиданий матеріал... він перший старався цей матеріал перевірити критично і ухопити з нього систематичну цілісність, що... представила б докладний образ життя Шевченкового”³⁷. Після огляду матеріалу, що містився „по часописах двох держав”³⁸ і написання життєпису поета встановлені хронології його творів мало неабияке значення.

Разом з тим критика містила ще один момент, який підштовхував О.Кониського у глибину опублікованого дослідження: Олександр Колеса звернув його увагу на те, що дослідження повинне „всебічно висвітлити не лише його зовнішню і внутрішню біографію, а й творчість, місце в історії літератури”³⁹. Звичайно, це розумів і сам автор монографії, бо в передмові до першого тому наголошував: „Одначе зібрані й згуртовані мною матеріали все ще не повні, а через те і чимало ще прогалин в житті Шевченка; до того ж ще не маємо ні історії його творчості, ні критичного розгляду його творів; та й невідомо, чи скоро діждемося ми всего того, без чого повна життєпись, така, яка б всіма сторонами обіймала життя художника, поета, українця і чоловіка, діло неможливе. Праця, яку я подаю, – далека ще від тої бажаної життєписі; я вважаю її тільки хронікою Шевченкового життя і прошу як таку її трактувати”⁴⁰.

У передмові до першого тому „Хроніки” автор перераховує ті питання, на які він намагався відповісти у своєму творі: „... що за чоловік був Тарас Шевченко? Який його портрет матеріальний? Яка була його постать, вдача, характер, серце? Чи любив він гроші, чи дбав про вигоди свого матеріального життя? Чи любив жіноцтво? Які були відносини його до жіноцтва, до близьких йому кривняків і приятелів, до людей взагалі? Чого вимагав від людей у своїх зносинах з ними? Чи відрізняв у відносинах українців і не українців? Що саме і більш за все сприяло і шкодило розвиткові його jako художника і jako поета? Коли, де саме і під впливом кого або чого написав він свої твори? Яка була його освіта і розвиток взагалі? Хто були його керманічі і поклонники? І нарешті, розгорнути ті душевні його прикмети, що давали, дають і даватимуть йому поклонників?”⁴¹.

У світлі зазначених вимог до себе Олександр Якович надає однаково високої ваги питанням, значення яких для сучасного біографа не рівноцінні. В біографії Великого Кобзаря для О.Кониського не існувало дрібниць, він вважав, що його життя було сповнене „переходів, перемін у становленні Духа, повної енергії, що як завжди буває з такими, як Тарас, великими й глибоко перейнятими людьми. Проявилось те фактами дрібними, але прокидалось під бравною, властивою тільки

людям видатнішим. Жодним дрібним вчинком в житті Шевченка не треба й не годиться нехтувати. Тим-то ми й переглянемо життя його в Нижньому Новгороді день крізь день⁴². Така об'єктивістська реконструкція Шевченкової біографії, безумовно, є основоположною в його роботі⁴³, але це зовсім не означало, що Олександр Якович справді вдався лише до літописного переліку окремих фактів. Досліджуючи, як О.Кониський подає, скажімо, життя Т.Шевченка у Нижньому Новгороді, зазначимо, що він відкидав незначні факти і групував важливі події, що характеризували оточення поета, його літературну та мистецьку біографію того періоду. Олександр Якович подавав тільки ті факти, які були виявом або чинником внутрішнього життя письменника і оцінював їх, виходячи з логіки характеру Т.Шевченка, зі своєї концепції про світогляд великого поета⁴⁴.

О.Кониського цікавило все, що хоч якоюсь мірою стосувалося Т.Шевченка. Він не зупинявся ні перед якими перешкодами, і в першу чергу – фінансовими, про що писав у своєму листі до А.Кримського: „Одержавши вчора Вашого листа, я зараз же послав лист до чоловіка, що скуповує Шевченкові автографи і малюнки, і виразно запитав у його, який мінімум і максимум тієї плати, що доводилося йому платити за автографи, листи і малюнки?“⁴⁵.

Крім усього зазначеного, цікавила Олександра Яковича не тільки творчість, але й безпосередньо особисте життя Т.Г.Шевченка. „Найпаче темна досі сторона інтимних відносин; така темна, що я тільки серцем чую її, але не відважився в біографії говорити про неї“⁴⁶.

Велику увагу О.Кониський приділив висвітленню політичної біографії Т.Шевченка, участі поета у громадсько-політичній боротьбі. Висвітлюючи діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, автор ставить ряд своїх запитань: яка була чисельність товариства, його мета і практична діяльність, чи справді був Т.Шевченко його членом, чи перебував під впливом ідей товариства, чи сам впливав на нього, чи відбувався тут взаємовплив? Приймаючи до відома, що на той час джерел по товариству було небагато, що до 1897 р. була опублікована лише невелика частина документів з архіву III відділу – М.Стороженком, статут товариства – О.Огоновським, листування міністра освіти п. Уварова з попечителем московського навчального округу п. Строгановим – Л.Шишком, листи М.Костомарова та П.Куліша, О.Кониському довелося звертатися до недрукованих джерел, серед яких були спогади колишнього братчика Д.Пильчикова, приватні листи членів Кирило-Мефодіївського товариства тощо⁴⁷.

Про пошуки джерел, пов'язаних із розкриттям діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, і арешт Т.Шевченка мова йде у статті „Тарас Шевченко в арешті“, де О.Кониський, згадуючи про якогось українського письменника, зазначає, що нібито у нього є архівні матеріали про арешт Т.Шевченка, „до його вдався я з листом 20/8 червня р. 1894., просячи поділитися зі мною тими звістками з того матеріалу, який він має, принаймні сказати хоча б, до кого і коли саме студент Олексій Петров подав свій донос і чи згадав він у доносі Шевченка?“⁴⁸. На превеликий жаль, цей невідомий нам письменник не надіслав О.Кониському необхідні йому матеріали. Потрібно зазначити, що темі заслання Т.Шевченка дослідник приділяє значну увагу виділяючи її в декілька етапів: по-перше, подіям, що передували арешту, та перше заслання⁴⁹; по-друге, морально-психологічному стану поета під час другого заслання⁵⁰; по-третє, повернення Т.Шевченка із заслання⁵¹.

Учень О.Кониського у громадсько-політичних та літературних справах М.Грушевський допомагав своєму вчителю у роботі над біографією Т.Шевченка, про що згадує у своєму щоденнику: „читали про весілля і життєпис Шевченка, і додому повернувся в 12 годин“⁵². Пізніше М.Грушевський продовжив дослідницьку роботу Олександра Яковича і опублікував документи зізнань кирило-мефодіївських братчиків та додав ряд праць, які торкалися діяльності Т.Шевченка⁵³. Потім, після смерті Олександра Яковича, М.Грушевський так оцінив шевченкознавчу роботу О.Кониського: „... праця навколо Шевченка стала головним змістом майже цілого останнього десятиліття його життя: він друкував її поодинокими части-

нами до р. 1897, потім переробив для осібного видання і для російського перекладу, збирав матеріали для видання Шевченкових поезій, зладив корпус листів і збірник перекладів російськомовних повістей Шевченка⁵⁴. Ця цитата привертає увагу тим, що М. Грушевський визначив рамки шевченкознавчої праці Олександра Кониського ширше, ніж лише як біографа. На нашу думку, дослідження діяльності О.Кониського попередниками дещо звузили його значення як шевченкознавця. Так, В.Смілянська у своїх працях розкриває вклад О.Кониського у шевченкознавство передусім як біографа Шевченка. Аналіз даних свідчить, що сам О.Кониський вважав свою шевченкознавчу працю набагато ширшою: „Я гадав, описавши нариси про життя Шевченка... зараз же писати історію його творчости, а на сам кінець – критичний розгляд його творів. Тим-то в нарисах я не зупинявся довго коло літературної діяльності поета, сподіваючись говорити про неї широко в історії творчости...”⁵⁵. З-поміж інших молодих людей, котрі були учнями і послідовниками О.Кониського, назвемо В.Доманицького, який упорядкував і видав науково-обгрунтований „Кобзар” (1907 р.)⁵⁶; О.Лотоцького – ініціатора і голову редакційної комісії варшавського видання творів Т.Шевченка (1930 р.); С.Єфремова – підготував перше двотомне академічне видання поезій Т.Шевченка і став редактором „Повного зібрання творів Тараса Шевченка”; Д.Антоновича – автора монографії „Шевченко-маляр”⁵⁷.

З точки зору витоків і повноти наявної інформації, О.Кониського справді можна вважати засновником шевченкознавства як окремої дисципліни. Безумовно, йому не вдалося повністю виконати поставлене перед собою завдання, але він зробив усе, щоб до виходу в світ нової повної біографії Т.Шевченка, підготовленої П.Зайцевим⁵⁸, понад півстоліття суспільство могло користуватися його науковим доробком.

Як свідчать матеріали, Кониський не обмежився одним життєписом Т.Шевченка. Ще з середини 1870-х років він розпочав збирати листи поета, яких нараховувалось 174⁵⁹, тільки власноруч переписаних 155⁶⁰. Подібні збірки епістолярної спадщини відомих людей для ХІХ століття були не рідкістю, але чим більший інтерес проявлявся до листів, тим більшу ціну могли за них правити, в залежності від того, до чїїх рук потрапляла подібна спадщина. І хоча більшість листів і документів була подарована Олександрові Яковичу, все ж були й такі, хто прагнув заробити на цьому. До них належали (син художника Ф.Ткаченка Микола, книготорговець Ф.Романович та інші).

Значний внесок О.Кониського в укладанні хронології творів Т.Шевченка⁶¹. Він перший довів, що всі повісті поета російською мовою написані у Новопетровському форті, хоч і датовані вони з конспіративних мотивів 1840-и роками. „Скінчивши роботу коло життєписного матеріалу про першу половину Шевченкового віку, я гадаю, що тепер можна вже взятися і до хронології творів”⁶². О.Кониський повернув світові цілий ряд не відомих до того часу поезій Т.Шевченка⁶³.

Водночас наголосимо, що Олександр Якович першим поставив питання про існування варіантів творів Тараса Шевченка⁶⁴. Першим він порушив питання і про необхідність науково-обгрунтованого видання „Кобзаря”: „Потреба наукового видання „Кобзаря” – річ очевидна кожному, але вдовольнити її не можна в Росії, а хіба що в Галичині, тай для Галичан не скажу – чи вистачило б нині матеріалу. Перш за все досі оголошено далеко не всі, які у кого є варіанти до Шевченкових творів і не видано Шевченкових листів”⁶⁵. Підкреслимо, що тодішній стан інформації про наявні джерела не давав йому змоги з повною достовірністю стверджувати про існуючі варіанти творів.

Разом з тим він уперше надрукував і науково обгрунтував існування цілого ряду невідомих до того поезій Шевченка⁶⁶. Крім того, він займався перекладом російськомовних Шевченкових прозових творів, щоденника та статей про самого поета, які перекладав потім українською мовою для російськомовних журналів⁶⁷.

Важливим здобутком для української літератури були дії О.Кониського щодо доведення авторства віршів Т.Шевченка, які інші літератори брали під сумнів, та

відхилення тих із них, які йому не належали. До речі, відомий літературознавець Олександр Колесса “сумнівався в авторстві Т.Шевченка щодо твору “Юродивий”⁶⁸, Олександр Якович помилився лише один раз, коли відкинув Т.Шевченка як автора вірша „Мій Боже милий...”, що його поет написав у січні 1858 р. у Нижньому-Новгороді. З іншого боку, Олександр Якович займався і відхиленням не Шевченкових творів, які йому приписували попередні дослідники. Такими були вірші „До сестри” – О.Псьола, „Не журюсь я” – Афанасєва-Чужбинського, „Полуботок” – С.Руданського. Керуючись прекрасним знанням української літератури, О.Кониський упевнено зміг виправити подібні помилки.

На відміну від своїх попередників, котрі мало вивчали творчість Т.Шевченка як художника, О.Кониський зацікавився і його мистецькою біографією⁶⁹. Олександр Якович намагався опублікувати все, що було йому відоме на той час, але робити це було вкрай важко, бо практично всі мистецькі твори були розкидані по приватних колекціях і не мали опису, цим питанням ніхто ніколи не цікавився, а деякі біографи були навіть переконані, що Т.Шевченко нічого не писав олією⁷⁰. О.Кониський доводив зворотнє і займався встановленням часу написань деяких картин Т.Шевченка⁷¹. Надзвичайно важливим є його критико-біографічний нарис про перебування Т.Шевченка в Академії художеств⁷².

Досліджені матеріали свідчать, що О.Кониського слід вважати засновником шевченкознавства як окремої галузі науки, а проведена ним громіздка робота вдало переконає своїми результатами. Олександр Якович охопив своїм дослідженням набагато більше віх життя поета, ніж того вимагала проста хроніка. Йому вдалося провести велике і сумлінне дослідження, результати якого стали свого роду підсумком зробленого, що відтворене в „Хроніці”, хоча, можливо, якби не хвороба, то праця ця складала б декілька томів, що охопили б усю сферу життя і творчості Т.Шевченка. Але, незважаючи на зазначене, “Кониський здобув собі почесне місце в розпочатій ним галузі шевченкознавства”⁷³. Ні до виходу „Хроніки”, ні після – нічого ґрунтовнішого не було. Про значення цієї праці висловлювалися ще сучасники автора в листах до нього, серед яких були брати О. і Ф.Колесси, Д.Мордовець, І.Шраг, А.Кримський, Л.Жемчужников, Д. Яворницький, В.Ковалів, С.Афанасєв⁷⁴. І.Франко вважав, що „Сею книжкою Кониський поклав найкращий пам’ятник і Шевченкові, і собі самому”⁷⁵.

Значення Шевченкіани О.Кониського не зменшилися і сьогодні. Як підкреслює американська дослідниця Д.Тетерина-Блохина, „Дуже прикро, що за браком знань і аналітичного розуму, деякі люди українського походження, не розуміючи основного, що вніс доброго Т.Шевченко в національну культуру і духовність, проводять кайнову роботу під впливом навіювань ворогів наших проти величі генія”⁷⁶.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що тривалий час ґрунтовна праця Олександра Яковича про життя і діяльність Т.Г.Шевченка несправедливо була забута і тільки з утворенням Української незалежної держави перевидана та отримала суспільне визнання⁷⁷. Віднині шевченкознавство як сукупність знань та уявлень про життя і громадську діяльність Т.Г.Шевченка, його поезію, прозу і живопис стало напрямком визначення сфери теоретичної та практичної діяльності окремої історичної постаті, зі своїм розвиненим понятійно-категорійним апаратом, методичними і методологічними особливостями, колом чітко визначених закономірностей, предметом, метою і конкретними завданнями наукового пошуку.

1. Антонович М. Олександр Кониський // 125 років Київської української академічної традиції. 1861 – 1986: Збірник / Ред. М.Антонович. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія наук у США, 1993. – С. 181.

2. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський: хроніка його життя: У 2 т. – Львів: видавництво Наукового товариства імені Шевченка, 1898-1901.

3. Антонович М. Олександр Кониський. – С. 181.

4. Смілянська В. Шляхи творення біографії Кобзаря в дожовтневому шевченкознавстві // Дніпро. – 1970. – № 3. – С. 143 – 151.

5. Смілянська В.Л. О.Кониський – біограф Т.Шевченка // Радянське літературознавство. – 1970. – № 12. – С. 33 – 41.
6. Антонович М. Вплив шевченкознавчої праці О.Кониського на його літературну творчість // Новий літопис. – Вінніпег. – 1965. – Ч. 14. – С. 9 – 23.
7. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський: хроніка його життя / Упоряд., підгот., тексти, передм., приміт., познач. В.Л. Смілянська. – К., 1991. – С. 24.
8. Там само.
9. Чалый М. Тарас Шевченко, его жизнь и произведения. – М.: б/в., 1882. – 74 с.
10. Смілянська В.Л. О.Кониський – біограф Т.Шевченка.– С. 33.
11. Кониський О.Я. „Життя Тараса Шевченка-Грушевського”. (Хроніка) 1814-1861. Чернова редакція II видання з вставками друкованого тексту I видання. Автограф // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.1. – Арк. 4.
12. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки НТШ. – Т. VIII. – С. 3.
13. Спогади про Тараса Шевченка / Упоряд. і приміт. В.С. Бородіна і М.М. Павлюка; передм. В.С.Шубравського. – К.: Дніпро, 1982. – С. 5, 506.
14. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки НТШ. – 1897. – Т. VIII. – С. 4.
15. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський: хроніка його життя. – Т. II. – Львів: Видання Наукового товариства ім. Т.Шевченка, 1901. – С. 369.
16. Огоновський О. История литературы рускои. Период новый. // Зоря. 1894. – № 1-24. – С. 139.
17. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1897. – Т. XVII. – Ч. 3. – С. 14-15.
18. Кониський О. Подорож у рідні села Шевченка // Зоря. 1893. – № 3. – С. 48-51; – № 4. – С. 71-73; №5. – С. 92-96.
19. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський: хроніка його життя: У 2 т. – Львів: видавництво Наукового товариства імені Шевченка, 1901. – Т. 2. – 4 с.
20. Казки і побрехеньки. Записані від О.Борисенка-Лебеді в Дахнівці. б/д. Автограф // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.21. – Арк. 6; Кониський О. Кобза, бандура, торбан // Правда. – 1892. – Ч. IV. – С. С. 253; Кониський О. Придбання в музеї В. Тарновського // Правда. – 1892. – Ч. III. – С. 157; Кониський О. По Україні. В Дахнівці; Етнографічні і економічні нариси з літніх заміток О.Я.Кониського // Зоря. – 1894. – № 1-24; Натуральний рух людності на Україні. Стаття. [1898 р.] Автограф // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.21. – Арк. 5.
21. Реєстр джерел спожитих за для акомпанування книги [про Шевченка] б/д Автограф // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.7. – 22 Арк.
22. Листи в справі життєпису Тараса Шевченка. Листування з різними особами за 1892-1898 рр. // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.127. – Арк. 82.
23. Перебендя О. [псевдонім Кониського Олександра Яковича] до Крашевського [Ігнація] Кримського. Лист 29 листопада [кін. XIX ст.] з Києва // ІР НБУВ. – Ф.ХХХVI. – Оп.1 – Спр.541. – Арк. 1.
24. Матеріали до творчості Т.Г.Шевченка (Копія поеми „Юродивий”, поезії „Царі”, опис рукописних збірок поезій Шевченка, що належали Л.Жемчужнікову) б/д Автограф. Уривок зошита // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.3. – 24 Арк.
25. Кониський Ол. Як Гнилосоірову В. Лист 17 липня 1896 р. з Києва в Канев // ІР НБУВ. – Ф.III. – Оп.1. – Спр.4245. – Арк. 2; Кониський О.Я. Вороному М Лист 5 травня 1895 з Києва в Ростов н/Дону // ІР НБУВ. – Ф.III. – Оп.1 – Спр.10292. – Арк. 2.
26. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Ред. кол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 6. – С. 308-310.
27. Кониський О. Листи Т.Шевченка до Якова Кухаренка // Зоря. – 1895. – № 5. – С. 88.
28. Кониський О. Шевченкові малюнки // Правда. – 1889. – № 2. – С. 369-371.
29. Кониський О.Я. Лист до Коцюбинського М.М. з Києва, 11/23 – X. 1896 // ЧЛММЗ (Чернігів). – А =1801. – Арк. 2.
30. Кониський О. Дитинний вік Т.Г.Шевченка, критико-біографічний нарис // Записки НТШ. – 1892. – Т. I. – С. 87 – 123.
31. Кониський О. Т.Шевченко в дорозі з заслання (2 серпня 1857 р. до 27 березня 1858 р.). Критично-біографічний нарис. – Львів: накладня Наук. т-ва ім. Шевченка, 1896. – 45 с; Кониський О. Т.Шевченко до викупу з кріпацтва і під час перебування в Академії художеств. Критично-біографічний нарис. – Львів: накладня Наук. т-ва ім. Шевченка, 1895. – 92 с; Кониський О. Т.Шевченко під час вищого розвітту його кебети до арешту його. 1845-1847. Критично-біографічний нарис. – Львів: наклад. ред. „Зорі”, 1895. – 62 с; Кониський О. Тарас Шевченко в арешті (Критично-біографічний нарис). – Львів: наклад. ред. „Зорі”, 1895. – 26 с; Кониський О. Тарас Шевченко на першому засланні (1/13 червня 1847-17/29 жовтня 1850). Критично-біографічний нарис. – Львів: Наклад. ред. „Зорі”, 1896. – 62 с; Кониський О. Тарас Шевченко на другому засланні (17/29 жовтня р. 1850 – 2/14 серпня р. 1857). Критично-біографічний нарис. Львів: Наклад. ред. „Зорі”, 1896. – 76 с; Кониський О.

Тарас Шевченко під час перебування його в Петербурзі (з 28 березня 1858 до червня 1859 р.) – Львів: Наклад. ред. „Зорі”, 1896. – 42 с; Кониський О. Похорони Тараса Шевченка (Нарис до біографії). Львів: коштом ред. „Зорі”, 1896. – 29 с.

32. Кониський А.Я. Жизнь украинского поэта Тараса Григорьевича Шевченка. – Одесса: изд. Южнорусского общ-ва печатного дела, 1898. – 730 с.

33. Кониський А. Украинский поэт Т.Г.Шевченко // Журнал для всех. – 1900. – №11. – С. 1281-1296; №12. – С. 1411-1424.

34. Кониський А. Об изучении личности Т.Г.Шевченко // Днепровская Молва. – 1900. – № 7-9.

35. Кониський О.Я. „Біографія Т.Г.Шевченка”. Російський текст // ІР НБУВ. – Ф.І. – Оп.1. – Спр.394/1489. – 319 с.

36. Колесса Ф. О.Я.Кониський. Дитинний вік Т.Г.Шевченка (Критико-біографічний нарис) // Записки НТШ. – 1895. – Т.ІХ. Кн.4. – С. 24-26. – Рец. на кн.: О.Я.Кониський. Дитинний вік Т.Г.Шевченка (Критично-біографічний нарис) // Записки НТШ. – 1892. – Т. 1. – С. 87-123; Колесса Ф. О.Я.Кониський. Парубочий вік Т.Г.Шевченка до викупу з кріпацтва (1829-1838) // Записки НТШ. – 1895. – Т.ІХ. Кн.4. – С.26-27. – Рец. на кн.: О.Я. Кониський. Парубочий вік Т.Г.Шевченка (Критично-біографічний нарис) // Записки НТШ. – 1894. – Т. IV. – С. 1-28; Колесса Ф. О.Я.Кониський. Т.Шевченко під час перебування його в Академії художеств // Записки НТШ. – 1895. – Т.ІХ. Кн.4. – С.27-31. – Рец. на кн.: О.Я. Кониський. Т.Шевченко під час перебування його в Академії художеств // Зоря. – 1894. – № 16. – С. 360-364; № 17. – С. 383-385; № 18. – С. 400-403; № 19. – С. 421-424; № 20. – С. 439-441; № 21. – С. 460-464; Колесса Ф. О.Я.Кониський. Т.Шевченко під час вищого розцвіту його кебети до арешту його (1845-1847) // Записки НТШ. – 1895. – Т.ІХ. Кн.4. – С.31-34. – Рец. на кн.: О.Я. Кониський. Т.Шевченко під час вищого розцвіту його кебети до арешту його (1845-1847) // Зоря. – 1895. – № 5. – С. 89-91; № 6. – С. 113-115; № 7. – С. 135-136; № 8. – С. 155-157; № 9. – С. 174-177; № 10. – С. 194-196; № 11. – С. 212-215; № 12. – С. 233-234; № 13. – С. 251-253; № 14. – С. 274-275; Колесса Ф. О.Я.Кониський. Т.Шевченко в арешті (5.IV-23.VI.1847). // Записки НТШ. – 1895. – Т.ІХ. Кн.4. – С.34-37. – Рец. на кн.: О.Я.Кониський. Т.Шевченко в арешті (5.IV-23.VI.1847) // Записки НТШ. – 1895. – Т. V. Кн. 1. – С. 1-26.

37. Колесса Ф. О.Я.Кониський. Т.Шевченко в арешті (5.IV-23.VI.1847). // Записки НТШ. – 1895. – Т.ІХ. Кн.4. – С.34-37. – Рец. на кн.: О.Я.Кониський. Т.Шевченко в арешті (5.IV-23.VI.1847) // Записки НТШ. – 1895. – Т. V. Кн. 1. – С. 37.

38. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки НТШ. – 1897. – Т. VIII. – С. 3.

39. Листи в справі життєпису Тараса Шевченка. Листування з різними особами за 1892-1898 рр. // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.127. – Арк. 125.

40. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський. Хроніка його життя: У 2 т. – Львів: видавництво Наукового товариства імені Шевченка, 1898. – Т. 1. – 26 с.

41. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський. Хроніка його. – С. 26.

42. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський. Хроніка його життя. – Львів. 1898, Т. II – С. 174.

43. Грабович Г. Шевченко якого не знаємо. – К.: Критика, 2000. – С. 274.

44. Кониський О. Тарас Шевченко під час перебування його в Петербурзі (з 28 березня 1858 до червня 1859 р.). // Записки НТШ. – 1896. – Т. XIV. Кн. VI. – С. 1-24.

45. Перебендя О. [псевдонім Кониського Олександра Яковича] до Кримського. Лист 29 листопада [кін. XIX ст.] з Києва // ІР НБУВ. – Ф.ХХХVI. – Оп.1. – Спр.541. – Арк. 2.

46. Перебендя О. [псевдонім Кониського Олександра Яковича] до Кримського. Лист 29 листопада [кін. XIX ст.] з Києва // ІР НБУВ. – Ф.ХХХVI. – Оп.1. – Спр.541. – Арк. 1.

47. Смілянська В.Л. О.Кониський – біограф Т.Шевченка. – С. 38-39.

48. Кониський О. Тарас Шевченко в арешті (5 квітня – 23 червня р. 1847) // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1901. – т. V. – С. 2.

49. Кониський О. Тарас Шевченко на першому засланні (1/13 червня 1847-17/29 жовтня 1850) // Записки НТШ. – 1896. – Т. XI. Кн. 3. – С. 1-62.

50. Кониський О. Тарас Шевченко на другому засланні (17/29 жовтня р. 1850 – 2/14 серпня р. 1857) // Записки НТШ. – 1896. – Т. XIII. – Кн. 5. – С. 1-76.

51. Кониський О. Т.Шевченко в дорозі з заслання (2 серпня 1857 р. до 27 березня 1858 р.) // Зоря. – 1896. – № 5. – С. 90-92; № 6. – С. 117-118; № 7. – С. 137-138; № 8. – С. 156-157; № 9. – С. 175-177; № 10. – С. 195-196; № 11. – С. 215-216; № 12. – С. 237-239; №13. – С. 256-258.

52. Грушевський М.С. Щоденник (1886-1894 рр.) / Упор. Л.Зашкільняк. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ, 1997. – С. 164.

53. Грушевський М. З ідеології Кирило-Мефодіївців // Україна. – 1914. – Кн. 1. – С. 78-79.

54. Грушевський М. Пам'яті Олександра Кониського // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1901. – т. XXXIX. – Кн. 1. – С. 6.

55. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки НТШ. – 1897. – Т. XVII. – Кн. 3. – С.22.

56. Возняк М. З приводу двадцятиліття „Кобзаря” в редакції В.Доманицького (листування В.Доманицького з І.Франком в 1903-1908 рр.) // За сто літ: Матеріали із громадського і літературного життя України XIX і початку XX століття. – К.: ДВУ, 1930. – Кн. 5. – С. 272-273.
57. Антонович М. Олександр Кониський. – С.193-194.
58. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Париж-Нью-Йорк-Мюнхен, Наукове Товариство ім. Шевченка, Бібліотека Українознавства. – Ч.4. – 1955.
59. Повне видання творів Шевченка. – Т. X. Листи. – Чикаго, 1960. – С. 4.
60. Листи Т.Г.Шевченка. Копії 155 листів рукою Кониського та іншою рукою // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.4. – Арк. 278.
61. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1901. – т. VIII. – С. 14-32; Кониський О. Проби улаштування до творів Шевченка // Записки НТШ, –Львів, 1897, – Т. 8 – С. 1-20, – Т. 7, – С. 1-22.
62. Кониський О. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1901. – т. VIII. – С. 17
63. Кониський О. Не друковані поезії Т.Г.Шевченка. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – 1901. – т. XXXIX. – С. 1-8.
64. Кониський О. Варіанти на декотрі Шевченкові твори // Записки НТШ. – 1901. – Т. XXXIX. – С. 1-22.
65. Кониський О. Варіанти на декотрі Шевченкові твори // Записки НТШ. – 1900. – Т. XXXIII. – С. 1.
66. Кониський О. Недруковані поезії Т.Г.Шевченка // Записки НТШ. – XXXIX. – 1901. – С. 1-8.
67. Записи народних пісень, щоденник, матеріали до творчості Шевченка. Уривок зошита. Б/д. Автограф // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 5.
68. Антонович М. Олександр Кониський. – С. 193.
69. Кониський О. Шевченко Т.Г. – художник // Зоря. – 1894. – № 5. – С. 97-106; № 6. – С. 121-127; № 7. – С. 145-151; № 8. – С. 169-177.
70. Смілянська В. О.Кониський – біограф Т.Шевченка. – С.38.
71. Кониський О. Время написания Шевченком картины «Катерина» // Киевская старина. – 1896. – № 7. – С. 1-2.
72. Кониський О. Т.Шевченко під час перебування його в Академії художеств (1838-1844) // Зоря. – 1894. – № 16. – С. 360-364; № 17. – С. 383-385; № 18. – С. 400-403; № 19. – С. 421-424; № 20. – С. 439-441; № 21. – С. 460-464.
73. Антонович М. Олександр Кониський. – С. 181.
74. Листи в справі життєпису Тараса Шевченка. Листування з різними особами за 1892-1898 рр. // ВР ІЛ НАНУ. – Ф.77. – Оп.1. – Спр.127. – Арк. 265.
75. Франко І. Про житє і діяльність Олександра Кониського. – Львів: Видавництво „Просвіта”, 1901. – Ч. 153. Кн. 6. – С. 35.
76. Тетерина-Блохин Д. Друзі Т.Г.Шевченка в житті і в останні дні його життя // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 3. – С. 63.
77. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушевський. – К., 1991. – 702 с.

В статтє исслеуєтєся значєніє Александра Яковлевича Конисского в создании шевченковедєніє как принципіально новой отрасли научных исследований о Тарасе Григорьевиче Шевченко. Большое внимание уделено написанию А. Конисским первой научной биографии Т.Г.Шевченко: Тарас Шевченко-Грушевский. Хроника его жизни: В 2 т. – Львов: издательство Научного общества имени Шевченко, 1898-1901.

Ключевые слова: Александр Конисский, Тарас Шевченко, шевченковедение, биография, писатель, художник, монография.

The article researchts the role of Oleksandr Yakovitch Konyskyuy in establishing Shevchenko studies as an independent area of scientific research about Taras Hryhorovych Shevchenko. Considerable attention is paid to the writing by O. Konyskyuy the first wellgrounded biography of T.H. Shevchenko: Taras Shevchenko-Hrushivskyuy. Chronicles of his life: In 2 v. – Lviv: publishing house of Scientific society nameb by Shevchenko, 1898-1901.

Keywords: *Oleksandr Konyskyuy, Taras Shevchenko, Shevchenko studies, biography, writer, painter, monograph.*